

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ

Одна з найскладніших проблем модернізації змісту освіти пов'язана з тим, що в умовах надзвичайного приросту наукового знання розширюється об'єм навчального матеріалу в вузівських програмах. Спроби його скорочення, що робляться час від часу, виявляються в більшості випадків малоефективними. Місце редукованих розділів навчальних курсів відразу займає новий матеріал, який часто виявляється ще більш об'ємним. У результаті посилюється перевантаження студентів зі всіма його негативними наслідками. Протиріччя між навчальним матеріалом, що ускладнюється, і реальними можливостями студентів набуває ще більшої гостроти.

Освіта і суспільство є невіддільними один від одного поняттями. Науково-технічний розвиток, глобальні зміни, які мають місце в суспільстві і цивілізації в цілому, перехід до наукомісткого виробництва відбиваються на стані освіти.

Суспільство дає соціальне замовлення системі вищої освіти на підготовку сучасної моделі спеціаліста, ядром якої є розвиток його особистості, системи її ціннісних орієнтацій, мотивів діяльності, формування здатності особистості майбутнього фахівця до самоаналізу і самовдосконалення у поєднанні з професійно значущими знаннями і вміннями.

Суспільство визначає цілі і функції освітньої системи, формує ту чи іншу освітню політику.

Крім того, процеси глобалізації, що обумовлюють соціальну й географічну мобільність населення планети, висувають перед освітою завдання зближення освітніх систем різних країн, упровадження єдиних стандартів оцінювання результатів освіти, підготовки студентів до діяльності в багатонаціональному, мультикультурному середовищі. До загальних тенденцій розвитку світового освітнього середовища відносяться різноманіття типів, видів, моделей і стратегій вищої освіти, створення гнучких, часових, фінансових й адміністративних схем отримання освіти, надання студентам широкого діапазону вибору дисциплін і методів навчання, академічна мобільність, спрямованість на поєднання освіти з наукою і практикою, зростання ролі гуманітарної підготовки, надання студентам можливості вибудовувати індивідуальну освітню траєкторію [1, с. 73-74].

За останні 5-10 років у педагогічній пресі та науковій літературі ряд авторів (С.Гончаренко, Ю.Мальований, А.Данилюк, О.Комар, І.Кошмина, В.Фоменко, В.Колесина та ін.) висвітлюють різні тенденції та перспективи інтеграції в освіті. Ця ідея стала провідною на межі ХІХ і ХХ сторіч.

Одним із напрямів, що отримали останнім часом прискорений розвиток у педагогічній теорії і практиці, є ідея інтеграції. У сучасному взаємозв'язаному і взаємозалежному світі в умовах зростаючої глобалізації всіх сфер соціальної дійсності найважливішою особливістю педагогіки є перетворення інтеграції в одну з основних тенденцій її розвитку [3, с. 35].

Як підкреслює І.Козловська, методологічні принципи діалектики формують основу загальнонаукових принципів, які трансформуються в окремо наукові з урахуванням специфіки конкретної галузі знань. Історична зумовленість та зростаюча тенденція до інтеграції у сучасній освіті доводить не лише актуальність, а й перспективність інтегративного підходу до змістового та процесуального аспектів навчально-виховного процесу в усіх типах шкіл (принцип історизму). На думку автора, науково обґрунтована інтеграція знань за виконання всіх умов інтеграції однозначно спричиняє формування системи знань (принцип системності). Цілком імовірно, що з деякими застереженнями цей принцип застосований і до формування навичок, умінь та змісту освіти в цілому.

Інтеграція передбачає врахування багатоманітності ознак елементів, які інтегруються, причому в процесі накопичення кількісних ознак та виникнення нової якості зберігаються індивідуальні риси інтегрованих елементів (принцип єдності якості та кількості). Діалектичний зв'язок інтеграції та диференціації полягає в тому, що вони заперечують одна одну на рівні елементів, проте передбачаються взаємно на рівні системи (принцип діалектичного заперечення). Суттєве методологічне значення має виникнення нової якості в процесі інтеграції, що передбачає, з одного боку, розвиток самого зінтегрованого об'єкта, а з іншого – послідовну зміну етапів інтеграції (принцип розвитку). Обґрунтованість інтеграції чотирма атрибутивними умовами, передбачення поетапної її реалізації забезпечує послідовне формування зінтегрованого об'єкта на основі низки взаємопов'язаних повних і специфічних причин і наслідків (принцип казуальності). Необхідність існування підстави для інтеграції та визначення критеріїв її достатності забезпечує формування реальних передумов для інтеграції у кожному конкретному випадку (принцип об'єктивності). Аналіз інтегрованих елементів з огляду на їх придатність до інтеграції (принцип науковості), вимога наявності різнорідних елементів для інтеграції та вимога їх певної тотожності (принцип всебічності вивчення явищ та процесів) завершуються розглядом явищ у їх зв'язку та взаємодії (принцип взаємозв'язку та взаємозумовленості явищ) [1, с. 22].

Базуючись на основних положеннях теорії дидактичної інтеграції, звернемо нашу увагу на головні критерії відбору змісту навчального матеріалу з формування готовності студентів до професійної комунікації в процесі професійної підготовки.

Теоретичні основи такої системи критеріїв базуються на загальній концепції розвитку професійної освіти згідно з якою передбачається посилення гуманітарної підготовки у вищих технічних навчальних закладах, встановлення раціонального співвідношення технічної та гуманітарної складових вищої освіти, формування творчого мислячого спеціаліста, а також визначаються проблематикою інтеграції та систематизації змісту сучасної професійної освіти. Ці проблеми можливо розв'язати на принципово новому рівні конструювання змісту освіти, а саме метарівні, що передбачає функціонування в технічних університетах навчальних метапредметів, у змісті яких органічно поєднуються предметні та інтегративні блоки знань.

До критеріїв відбору змісту професійної комунікації в контексті інтеграції змісту навчання відносимо такі: важливість гуманітарної освіти для цілісного формування особистості майбутнього інженера; формування інтегративних зв'язків між різними елементами змісту гуманітарних дисциплін; теоретична та практична важливість навчального матеріалу як органічна єдність; дидактичні та методичні можливості реалізації навчального матеріалу в процесі викладання та навчання; психолого-педагогічна детермінованість закономірностями розвитку особистості та закономірностями соціального розвитку; цілісне відображення завдань творчого характеру; професійна важливість конкретних знань з гуманітарних дисциплін згідно зі специфікою професійної діяльності майбутнього інженера та необхідного рівня загальнокультурного розвитку особистості; забезпечення взаємозв'язку та оптимального співвідношення між гуманітарними та професійними знаннями, вміннями та навичками; забезпечення засвоєння інваріативного змісту мовних дисциплін, необхідного для формування культурного рівня майбутнього інженера; відповідність фактичного матеріалу сучасним тенденціям розвитку науки та виробництва; забезпечення засвоєння фундаментальних лінгвістичних понять; доступність навчального матеріалу, його відповідність реальним можливостям учнів; наявність відповідної матеріально-технічної бази для засвоєння даного навчального матеріалу; урахування міжнародного досвіду побудови навчальних програм.

Для формування іншомовної професійної компетенції необхідно здійснити відбір змісту навчального матеріалу іноземної мови, який би забезпечував науковий рівень професійної мовної підготовки. Для структурування змісту іноземної мови варто

здійснити методичний аналіз змісту й вичленувати його теоретичну й емпіричну складову. Теоретична складова являє собою базис відповідної науки (ядро навчального предмета), емпірична (прикладна) є оболонкою навчального предмета й пов'язана з певною групою професій. Ядро навчального предмета необхідно відібрати таким чином, щоб воно було достатнім і необхідним для подальшого вдосконалювання мовних знань, умінь і навичок з обраної професії.

Ядро навчального предмету пов'язані з формуванням мовної компетенції, яка включає мовні знання (лексичні, граматичні, фонетичні, орфографічні) і відповідні навички. Причому лексична компетенція як складова частина мовної компетенції включає набір лексичних елементів, які безпосередньо пов'язані з професійними сферами та ситуаціями, у яких вони можуть функціонувати.

Ядро може служити загальною моделлю курсу іноземної мови, його єдиним змістом, що визначає інваріантний (мінімізований) курс іноземної мови, що забезпечує його загальноосвітню функцію. Оболонка може бути стільки, скільки існує розходжень у різних групах професій.

Модель дидактичної інтеграції змісту іноземної мови передбачає поетапне інтегрування в обраний базовий предмет необхідних суміжних загальноосвітніх, загальнотехнічних та спеціальних знань (І.Козловська). Базуючись на основних положеннях дидактики та закономірностях дидактичної інтегратології друга модель інтеграції іноземної мови передбачає збереження курсу іноземної мови як загальноосвітнього предмету, однак його зміст збагачується за рахунок змісту суміжних загальноосвітніх дисциплін. Механізм інтегрування знань іноземної мови та суміжних загальноосвітніх дисциплін спрямовано на формування комунікативної компетенції та соціокультурної компетенції, яка спрямована на розвиток розуміння й тлумачення різних аспектів культури й мовної поведінки у професійному середовищі. Вона сприяє розвитку вмінь характерних для поведінки в різних культурних і професійних ситуаціях, та реагування на них.

Третя модель припускає подальшу інтеграцію іноземної мови із загальнотехнічними й політехнічними дисциплінами. У цій моделі акцент переноситься на вивчення професійно значимих загальнотехнічних тем іноземною мовою. У навчальному матеріалі іноземної мови з'являються не тільки загальнотехнічні й політехнічні поняття й елементи прикладних знань, але й конкретні відомості зі спеціальних технологій і практичного виробництва. Така модель дає можливість інтегрувати зміст загальнотехнічних дисциплін у мовну підготовку майбутніх інженерів і забезпечити плавний перехід до формування професійної комунікативної компетенції.

Четверта модель інтеграції іноземної мови припускає інтегрування змісту іноземної мови у спеціальні, технічні дисципліни для формування іншомовної комунікативної компетенції як комплексу властивостей особистості, прагнення до якого створює найкращі умови мотивації навчально-пізнавального процесу, забезпечує психологічно повноцінну взаємодію під час професійного спілкування іноземною мовою. Четверта модель інтеграції іноземної мови дає можливість тим, кого навчають, засвоїти мову спеціальності на рівні практичного володіння нею, необхідною у професійній діяльності.

Відзначимо, що фактичні зв'язки між навчальними дисциплінами можуть бути різко різними за своєю структурою. Тому певну важливість для дослідження розглянутої проблеми представляє питання про природу (структуру) різних видів міжпредметних знань. Попутно відзначимо, що структура міжпредметних знань гуманітарних дисциплін залежить від цілого ряду факторів, що діють у процесі їхньої реалізації: 1) мета встановлення міжпредметних знань; 2) здійснення диференційованого підходу до вибору навчальних дисциплін, з якими може бути встановлений міжпредметних знань; 3) специфіка кожної навчальної дисципліни, що є складовим компонентом цього зв'язку; 4) метод реалізації міжпредметних знань; 5) організаційна форма практичної реалізації міжпредметних знань в реальному освітньому процесі.

Специфіка мовних дисциплін - бути засобом вираження тих або інших явищ навколишньої дійсності. Звідси першорядний інтерес до форми вираження даних різних дисциплін. Природно, що мета й спосіб установлення міжпредметних знань мовних дисциплін з іншими предметами також визначаються специфікою цього предмету. Міжпредметних знань мовних дисциплін показують можливість використання змісту іноземної мови на різноманітному фактичному матеріалі, розширюють лексичний запас майбутніх інженерів. У результаті встановлюється інтеграційний зв'язок між змістом старого й нового знання. Сукупність міжпредметних знань мовних дисциплін розкриває їх основні соціальні функції як засобів професійного спілкування і як засобів пізнання. У цьому полягають їх найважливіші узагальнюючі функції в навчанні.

Щоб створити дидактичну модель змісту іноземної мови в умовах інтеграції, необхідно провести два умовно виділених нами структурно-логічних аналізи змісту іноземної мови й спеціальних дисциплін - внутрішній і зовнішній. Внутрішній – це структурно-логічний аналіз змісту самої іноземної мови на предмет виявлення його основних зв'язкоутворювальних елементів. Зовнішній – це структурно-логічний аналіз тем спеціальних дисциплін навчального плану з метою виявлення «опорних» знань, які необхідно використати, щоб системно, науково, всебічно розкрити провідні положення досліджуваної теми розглянутої навчальної дисципліни, інтегрувати її в зміст іноземної мови.

Перш ніж розпочати вирішення цього завдання, необхідно визначити коло інтегративних тем навчальної дисципліни «іноземна мова», на якій ми надалі й зосередимо увагу. Критеріями відбору цього кола навчальних тем є: 1) найбільша значимість тем для розкриття провідних основних ідей спеціальної навчальної дисципліни; 2) високий ступінь узагальнення й інтеграції різнорідних знань у змісті навчальної теми іноземної мови.

Елементи професійного мислення на заняттях іноземної мови - це сильний вплив на мотивацію навчання. Майбутні інженери усвідомлюють роль одержаних знань у практиці, бачать реальне застосування методів, прийомів для вирішення професійних проблем. Розв'язуючи актуальні задачі, пов'язані з професійною діяльністю, активізується мислення, як основа навчальної діяльності, оволодіння узагальненими методами стимулює до систематизування знань. Звичайно, такий підхід вимагає від викладача творчого підходу до заняття, що включає обізнаність із спеціальними дисциплінами, ознайомлення з відповідною літературою, спілкування з викладачами професійно-орієнтованих дисциплін.

Послідовність формування психологічної основи сприйняття навчального матеріалу в умовах інтегративного підходу до навчання може бути здійснено за такими етапами: мотивація та стимулювання до оволодіння теоретичними знаннями з іноземної мови на професійно-значущому матеріалі; формування системи теоретичних знань іноземної мови (формування лінгвістичної компетенції); формування уміння застосувати інтегративні знання в стандартних ситуаціях; формування уміння реалізувати реальний процес з точки зору отриманих знань; формування уміння використати отримані знання комплексно для вирішення нестандартних завдань; формування системи умінь на рівні творчості в майбутній професійній діяльності.

Таким чином, інтегративні процеси в навчанні професійній комунікації студентів вирішують ряд проблем, а саме: підвищують рівень теоретичних знань майбутніх інженерів; сприяють розвитку системного мислення, гнучкості розуму, вміння узагальнювати та переносити знання з одної дисципліни в іншу за причиною узагальнення, систематизацією, ущільнення та якісного оновлення знань, які не дозволяють перевантажувати майбутніх інженерів; максимальне використання прикладних можливостей лінгвістичних дисциплін формує стійку мотивацію; сприяє розумінню глобальних професійних проблем, комплексного підходу до їх розв'язання;

націлене на кінцевий результат не лише як на систему загальноосвітніх знань, а як на складну динамічну систему фахових знань, умінь і навичок.

Література:

1.Козловська І.М. Теоретичні та методичні основи інтеграції знань учнів професійно-технічної школи: дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Козловська Ірина Михайлівна. – К., 2001. – 464 с.

2.Меськов В. О возможности приобретения гуманитарных компетенций в вузе / В.Меськов В., Ю.Татур // Высшее образование в России. – 2006. – № 8 – С. 73-81.

3.Прокофьева М.Ю. Интеграция профессиональных знаний как фактор повышения качества подготовки специалиста. / М.Ю.Прокофьева // Гуманітарні науки. – 2006. – №1. – С. 35-41.